

МУСТАҲҚАМ ОИЛА - БАҲҚАРОР ЖАМИЯТ ТАЯНЧИ

Турабоева Феруза Кушмат қизи
Ижтимоий иш йўналиши талабаси
Фарғона давлат университети

Аннотация: мақолада, оила тушунчаси, ушбу сўзнинг луғавий маънолари, қайси тилларга мансублиги, ижтимоий ҳодиса сифатидаги маъноси, қандай ва қачон пайдо бўлганлиги, тарихий-тадрижий босиб ўтган йўли, ҳуқуқий маъерий ҳужжатларда оила ҳақида билдирилган фикрлар ҳамда олимларимизнинг қимматли сўзлари ва мулоҳазалари ўрин олган.

Калит сўзлар: оила, она, инсон, аёл, ҳаёт, ижтимоий, маҳалла, жамият, давлат.

Шарқда қадим-қадимдан оила беҳад муқаддас ватан саналган. Агарда оила соғлом ва мустаҳкам бўлсагина, маҳаллаларда ҳам тинчлик ва ҳамжиҳатликка эришилади. Бинобарин, маҳаллалар мустаҳкам бўлсагина, давлатда осойишатлик ва барқарорлик ҳукм суради. Зеро, оила фаровонлиги миллий фаровонликнинг асосидир.

Ислом Каримов, давлат ва сиёсат арбоби, Ўзбекистон Республикасининг биринчи президенти

Оила ўзи нима дегани? Ушбу сўз қандай луғавий маъноларга эга? Асли у қайси тилларга мансуб? Ижтимоий ҳодиса сифатида бўлса нимани англатади? У қандай ва қачон пайдо бўлган? Оила ўзи ҳозирга қадар қанақа тарихий-тадрижий йўлни босиб ўтган?

Оила деган истилоҳ аслида араб тилида “аёлманд, ниёзманд” маъносини билдирувчи “оил” сўзидан келиб чиққан. Оила “аёл” сўзи билан ўзақдош бўлиб, фарзандларни тарбиялаш, ёшлар маънавий ва жисмоний камолоти, уларни жипслаштириш, жамият иқтисодий-ижтимоий тараққиётини таъминлаш сингари муҳим вазифаларни бажаради. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти томонидан 2006 йилдан чоп этила бошланган беш жилдли “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”нинг учинчи китобида ҳам ушбу сўзнинг арабча эканлиги таъкидланиб, унинг бешта маъноси берилган. [1]

Оиланинг дастлабки биринчи асосий маъноси: “Эр-хотин, уларнинг болачақалари ва энг яқин туғишганларидан иборат бирга яшовчи кишиларнинг мажмуи, хонадон”. Иккинчиси - кўчма маънода: “Бир мақсад ва маслак билан бирлашган кўп кишилар, халқлар ва мамлакатлар”. Учинчи маъноси: “Ўсимликлар ва ҳайвонлар системетикасида тузилиши жиҳатидан бир-бирига ўхшаш, келиб чиқиш жиҳатидан бир-бирига ўзаро яқин бир неча уруғни ўз ичига олган гуруҳ: дуккакликлар оиласи. Ўрдак тумшукликлар оиласи”. Тўртинчи маъноси бўлса: “Қардош тиллар гуруҳи:

Олтой тиллар оиласи. Сом-хом тиллар оиласи”. Бешинчи маъноси жонли сўзлашув тилида қўлланади: “Рафиқа, хотин. Масалан: Оилам мактабда ўқитувчи (сифатида фаолият кўрсатади)”

Ўзбекистон миллий энциклопедиясида эса оилага қуйидаги таъриф берилган: “Оила - никоҳ ёки туғишганликка асосланган кичик гуруҳ. Унинг аъзолари рўзгорининг бирлиги, ўзаро ёрдам ва маънавий масъулияти билан бир-бирига боғланган. Оиланинг муҳим ижтимоий вазифалари - инсон зотини давом эттиришдан ва болаларни тарбиялашдан, оила аъзолари турмуш шароитини ва бўш вақтини самарали тарзда уюштиришдан иборатдир. Оилавий муносабатлар нисбатан мустақил ҳодиса саналса-да, жамиятдаги мавжуд ижтимоий, иқтисодий ҳамда мафкуравий муносабатлар билан белгиланади ва уларнинг таъсирида ўзгариб боради. Шунга мувофиқ, ҳар бир жамият ҳам ўзгариб, ўзига мос оилалар типини ва оилавий муносабатларни ўрнатади” [2]

1981-йилда Москвада “Рус тили” нашриётида чоп этилган икки томлик “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да оила атамасига “Эр-хотин, уларнинг бола-чақалари ва энг яқин туғишганларидан иборат бирга яшовчи кишиларнинг мажмуи, хонадон” сифатида таъриф-тавсиф берилган. “Оиланинг келиб чиқиши ҳали батамом ойдинлашган эмас, - дейилган Шўролар замонида чоп этилган “Философия луғати”да. - Мутахассисларнинг аксарияти ибтидоий жамоа тузумининг энг аввалида оила ҳали бўлмаган, кейинчалик “группавий” нигоҳ, сўнгра бўлса мазкур жамият оиланинг асосий формаси сифатида жуфт оила пайдо бўлган, деб ҳисоблашда ҳамон давом этмоқдалар. [3]

Янги тадқиқотлар бир қанча олимларни энг аввал-бошданоқ жуфт оилалар мавжуд эди, бу оила эр ва хотин уруғи базасида (оталик даври, оналик даври) яшаган ва қариндошликни оталар томондан ҳам, она томондан ҳам ҳисоблаб борган, деган бир илмий хулосага олиб келди” [4]

Файласуф Ф.Адлернинг фикрига биноан, “Оила мўжазгина бир жамиятчадир, бутун инсоният жамиятининг дахлсизлиги ҳам унинг жипислигига боғлиқ”. Ж.Сантаяна бўлса “Оила табиатнинг шоҳ асарларидан биридир” деган ғояда муҳим ва ҳақли хулосага келган эди. Инсониятнинг тарихидаги энг буюк воизлардан бири Цицерон “Никоҳ кишилик жамиятининг биринчи поғонасидир”, деган беҳад муҳим фикр-мулоҳазаси, хулосасини билдирган эди.

“Оила - эр-хотинлик иттифоқи, қариндошлик алоқалари, умумий хўжалик юритадиган эр ва хотин, ота-оналар ва болалар, ака-укалар, опа-сингиллар, бува-бувилар ва бошқа қариндошлар ўртасидаги муносабатларга асосланадиган кичик ижтимоий гуруҳ ва жамият асоси, давлат қудратининг манбаи” деган таъриф ҳам бор. [5]

“Оила - ҳаёт адабийлиги, авлодларнинг давомийлигини таъминлаб берадиган, урф-одатларимиз, анъаналаримиз, ахлоқий ва меъёрий тартиб-қоидаларни мужассам этган, келажак авлод тарбиясига ҳам бевосита таъсир кўрсатадиган,

инсонлар ўртасида ўзига хос муносабатлар шаклланадиган ижтимоий макондир” ҳамда “Оила бу - яшаш муҳити ўзига хос авлодлараро ва фуқаролараро ўзаро муносабатларнинг ўзаро мажмуи, инсоннинг шахс сифатида шакллантирувчи тарбия маконидир”, деган ўзига хос янги таъриф-тавсифлар ҳам мавжуд [6]

Яна бир таърифга биноан, “Оила - жамият ҳаётини олға сурувчи, уни янада ҳам юксакроқ янги бир босқичга кўтариб, равнақ топтирувчи, келажак авлодларни тарбиялаб етиштирувчи, камол топтириш учун масъул бўлган ниҳоятда муҳим ўчоқдир” [7]

О. Сафаров ва М. Маҳмудов ҳам муаллифлигида ёзилган “Оила маънавияти” номли китобида эса қуйдаги таърифига ҳам дуч келамиз: “Оила - инсониятнинг ўз-ўзидан кўпайиши, ўз-ўзини бошқариш ва яхлит бир жамиятни бунёдга келтирган ҳолда яшаш ниятида юзага келтирган илоҳий ҳамда мўжизавий кашфиёти” [8]

Ҳозиргача дунёдаги бир қатор давлатларда илмий фаолият кўрсатувчи юзлаб тадқиқотчилар томонида ҳам оила деган бир тушунчанинг барча функцияларини ўз таркибига буткул қамраб олишга ҳаракат қилинган, лекин барча томондан яқдил тарзда ва бир овоздан тан олинмаган юзлаб турли таърифлари берилган.

Оила ҳодисасига ижтимоий-ҳуқуқий маънода тариф бериш зарурияти ва эҳтиёжи ўзини яққол намоён этмоқда. Оила ижтимоий ва табиий ҳодиса сифатида турли-туман ҳуқуқий қоидалар воситасида шакилланади ва мустаҳкамланади. Оиланинг айна бундай мақоми инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларациясида ҳам ўз ифодасини топган. Унинг 16-моддасига кўра, “Оила жамиятнинг табиий ва асосий ҳужайраси саналади ва жамият ҳамда давлат томонидан ҳимоя қилинишга ҳақли”. Ушбу Декларациядаги оила тушунчасига берилган айна шундай таъриф Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида ўзининг аксини топган. Асосий қонунимиз, яъни Қомусимизнинг 63-моддасига биноан, “Оила - жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият ва давлат муҳофазасида бўлиш ҳуқуқига эга”.

1997 йилнинг 5 декабрида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси қабул қилинганлиги беш йиллигига бағишланган тантанали мажлисда эса Биринчи Президентимиз Ислам Каримов ҳам “Оила фаровонлиги - миллат фаровонлиги” деб номланган табрик сўзида ушбу масала хусусида шундай фикр-мулоҳазасини билдирган эди: “Шу Конституцияни ёзишда ўзим ҳам иштирок этганман, унга ўз билимимни, керак бўлса, бутун борлиғимни ҳам берганман. [9]

Биз оила ҳақида гапирар эканмиз, авваламбор, оила ҳаётнинг абадийлигини ва авлодларнинг давомийлигини таъминлайдиган, энг муқаддас урф-одатларимизни сақлайдиган, шу билан бирга, келажак насллар қандай инсон бўлиб етишишига бевосита таъсир кўрсатадиган тарбия ўчоғи эканлигини тан олишимиз даркор.

Шарқда қадим-қадимдан оила муқаддас Ватан саналган. Агар оила соғлом ва мустаҳкам бўлсагина, маҳаллаларда ҳам тинчлик омонлик ҳамда ҳамжиҳатликка эришилади. Бинобарин маҳалла ҳамда юрт мустаҳкам бўлсагина, давлатда ҳам осойишталик ва барқарорлик ҳукм суради...[10]

Оила ҳақида сўз юритар эканмиз. Аввало, кўз ўнгимизда Она симоси шакилланади. Нимага деганда оиланинг муқаддас эканлигини таъминловчи энг биринчи омил - Она, аҳли аёлнинг покизалиги, оқилалиги меҳру мруввати, садоқати ва вафодорлигидир.

Инсон табиати, феъл-атвори гўдаклигидан шакилланар экан, миллий дунёқараш ҳам бола вужудига она сути билан киради.[10]

Она алласи фақат чақолоқ ором олиши учунгина айтилмайди, балки унинг воситасида боланинг кўнгил дунёсига миллий руҳ кириб келади. Она тилидаги меҳр-муҳаббат, наслий туйғулар ва орзулар гўдакнинг жисму-жонида илдиз қолдиради [10]

Оила деб аталмиш табаррук сўзга аталган мақоламизни куйидаги сўзлар билан яқунламоқчимиз. Оила - халқ, миллат ҳаёти тарихининг бир бўлаги, унда аввало аждодлар насли, руҳи, турмуш тарзи ва ўтмиш кечинмалари яшайди. Томчида қуёш акс этгани каби оилада аждодлар ҳаётининг наслий қадриятлари яшайди, камол топади ва сақланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ханкелдиева, Г. Ш. (2017). Корхоналар корпоратив бошқарувининг баҳолаш усулларини таҳлил қилиш. Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар» илмий электрон журнали, 5.

2. Ханкелдиева, Г. Ш. (2018). Глобаллашув шароитида электроэнергетика тармоғида стратегик бошқарув усулларида самарали фойдаланиш. Иқтисодиёт ва таълим, 5, 357-363.

3. Ханкелдиева, Г. Ш. (2018). Развитие промышленных предприятий в Республики Узбекистан. Т.: Иқтисодиёт ва таълим.

4. Ханкелдиева, Г. Ш. (2020). Пути эффективного развития инновационной деятельности производственных предприятий республики узбекистан. In Наука сегодня: теория и практика (pp. 29-32).

5. Хамрақулов, И. Б. (2023). ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 2(23), 398-402.

6. Хамрақулов, И. Б. (2023). ЖАҲОНДА «ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ» НИНГ ЭНЕРГЕТИКА СОҲАСИГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИНГ ҲОЗИРГИ ҲОЛАТИ ТАҲЛИЛИ ВА РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(4), 2361-2366.

7. Хамрақулов, И. Б. (2023). НЕОБХОДИМОСТЬ И ВАЖНОСТЬ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 6(4), 1142-1146.

8. Bakhtiyorovich, K. I. (2023). DEVELOPMENT OF MONITORING INSTRUMENTS OF EFFICIENCY OF SMALL INDUSTRIAL ZONES. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(4), 1994-1999.

9. Хамрақулов, И. Б. (2022). Кичик саноат зоналарини ривожлантиришнинг моҳияти ва ўзига хос хусусиятлари. Scientific progress, 3(1), 328-334.

10. Хамрақулов, И. Б. (2021). Кичик саноат зоналарини барпо этиш ва ривожлантиришнинг назарий асослари. Scientific progress, 2(7), 586-592.

11. Хамрақулов, И. Б. (2022). КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ СТРАТЕГИК ИМКОНИАТЛАРИ. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(Special Issue 2), 140-146.

12. Ханкельдиев, Ш. Х., & Саидахматов, А. В. (2021). Инновационные подходы к повышению уровня специальной физической подготовленности юных таэквондистов. Наука сегодня: история и современность [Текст]: материалы, 40.

13. Ханкельдиев, Ш. Х., & Султанова, Н. Я. (2021). Физическое развитие учащихся девушек среднего школьного возраста общеобразовательных школ. In НАУКА СЕГОДНЯ: ЗАДАЧИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ (pp. 74-75).

14. Зокирова, С. Х., Хамрақулов, Ж. Б., & Кадирова, Н. Б. (2020). Полевая влагоемкость, влажность почв и песков Центральный Ферганы. Universum: химия и биология, (5 (71)), 5-9.

15. Zokirova, S. X., Akbarov, R. F., Isagaliyeva, S. M., & Xonkeldiyeva, K. R. (2021). Sand Distribution In Central Fergana. The American journal of interdisciplinary innovations and research, 3(01), 113-117.

16. Zokirova, S. X., Ahmedova, D., Akbarov, R. F., & Xonkeldiyeva, K. R. (2021). Light Industry Enterprises In Marketing Activities Experience Of Foreign Countries In The Use Of Cluster Theory. The American Journal of Management and Economics Innovations, 3(01), 36-39.

17. Бахтиёрович, Ҳ. Ж. (2022, August). ЭКОЭТИК КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ЗАРУРАТИ. In E Conference Zone (pp. 13-16).

18. Хонкелдиева, К., Рахимова, Х., & Хасанхужаева, У. (2021). Предупреждение преступности среди несовершеннолетних. In Наука сегодня: факты, тенденции, прогнозы (pp. 34-35).

19. Xonkeldiyeva, K., & Xo'jamberdiyev, J. (2020). Экономика и социум.

20. Хайдаров, Х., Нурматова, И., & Хонкелдиева, К. (2021). Факторы формирования сильного конкурентного рынка в текстильной промышленности. In НАУКА СЕГОДНЯ: ВЫЗОВЫ И РЕШЕНИЯ (pp. 59-61).

21. Хамрақулов, И. Б. (2021). Теоретические основы создания и развития малых промышленных зон. In НАУКА СЕГОДНЯ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ (pp. 49-51).

22. Khamrakulov, I. (2022). Organizational and economic foundations for creating small industrial zones in Uzbekistan. Asian Journal of Multidimensional Research, 11(10), 233-237.